

**НЯКОЛКО НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ РУСКИЯ
„ПОСТХУМАНИЗЪМ“.
ЮРИЙ МАМЛЕЕВ КАТО МЕТАФИЗИЧЕСКИ НАЦИОНАЛИСТ**

*Якуб Микулецки
Масариков университет в Бърно*

**SOME NOTES ON RUSSIAN „POSTHUMANISM“.
YURI MAMLEEV AS A METAPHYSICAL NATIONALIST**

*Jakub Mikulecký
Masaryk University of Brno*

In the following paper we focus on late philosophical writings and novels of Yuri Mamleev. The main research topic is the so-called metaphysical nationalism as a manifestation of wider “post-humanistic” context of Russian postmodern literature. As a key theme we look into Mamleev’s philosophical speculation about Eternal Russia as an axiom which can justify even questionable ethical behaviour. An important aspect is also the mutual ideological influence between (relationship between) Mamleev’s pseudo-philosophy and Alexander Dugin’s geopolitical theories.

Key words: Yuri Mamleev, metaphysical nationalism, posthumanism, contemporary Russian literature

Отнасянето на понятието постхуманизъм към творчеството на Юрий Мамлеев може да ни се струва на пръв поглед подвеждащо. До известна степен е вдъхновено от Александър Хьолверт и неговата статия за романите на Владимир Сорокин *Лед* (2002) и *Денят на телохраниителя* (2006), давайки израз на осъзнатата в съвременния руски литературоведски дискурс разлика в развоя на постмодернизма между западноевропейския контекст и неговия източноевропейски (съветски и постсъветски) литературен вариант (Хьолверт 2015). Разбирането на Хьолверт за постхуманизма не кореспондира с трансхуманистичните и постхуманистичните тенденции в съвременната киберкултура, където основен аспект се явява технологическата трансформация на човека в един далеч по-съвършен постчовек.

Тук постхуманизмът се подразбира като специфично руска реакция на кризата на модерната хуманност, на кризата, която Западът упорито отрича, а Путиновата Русия начело с нейните културтрегери злонамерено надценява. Като такива можем да посочим конкретно Юрий Мамлеев и Александър Дугин. Постхуманистичната антимодерност на Дугин отхвърля постиженията на модерната епоха, отрича хуманността, разбирана като принцип, върху който се градят и съхраняват достойнството и правата на индивида – принцип, който е основополагащ за правовата държава като гаранция срещу деспотизма (Хьолверт 2015: 194). В постхуманистичното мислене на Мамлеев, Дугин и Александър Проханов обаче западноевропейската демократична традиция и индивидуалистичният морал на свободния човек са пренебрегнати в полза на деспотично-централистичния етос от азиатски тип. Този тип идеологическа позиция Хьолверт определя като пропаганда на органицистко-холистично устройство на обществото и държавата, където всяка част (индивид) трябва да се подчини на цялото като на висша метафизическа категория (Хьолверт 2015: 195).

Руският език като сакрален

В книгата на Юрий Мамлеев „Вечната Русия“ („Россия Вечная“, 2014) руският език има свещен характер, тъй като Русия и руският народ са призвани да изпълнят висша мисия в световен мащаб. За Мамлеев руският език е първоизвор и продължителна и непрекъснатата мантра. Употребата на хиндуистичното понятие има връзка с евразийските теории, които Мамлеев използва като аргумент за духовната близост между Русия и Изтока, преди всичко Индия. Мамлеев се опитва да докаже, че индийската Адвайта веданта с нейния интровертен??? стремеж да открие истинската божествена същност на човешката душа, е много близка до православната християнска духовност. За Мамлеев общ принцип на двете духовни традиции – руската и индийската, се явява насочеността към дълбините на човешката душа: „это сосредоточение на своей душе, духовный вектор, направленный внутрь, интерес к самопознанию, к безднам собственной души“ (Мамлеев 2014: 164). Когато тази идея се фокусира единствено върху руската душа, тя придобива ново измерение и убедеността на Мамлеев в наличието на висш метафизически принцип се съчетава с ярък антизападен патос. Докато през 60-те и 70-те години омразата спрямо западната цивилизация може да бъде тълкувана като съветски еквивалент на световната контракултура, в постсъветския период тази антизападна позиция придобива радикално националистично съдържание.

Вечната Русия

Във „Вечната Русия“ Мамлеев атакува католицизма и особено англосаксонския протестантизъм, на чиято пълна духовна изчерпаност противопоставя мистическото съзерцание на православната вяра. В това отношение той игнорира многообразните проявления на западния мистицизъм (гностицизъм, неоплатонизъм, ученията на Майстер Екхарт, Якоб Бьоме и други).

Ключова категория за Мамлеев се явява Вечната Русия. Според него в рамките на Вселената съществуват „космологични Русии“, а историческата Русия такава, каквато я познаваме, е само една от безбройните прояви на космологичния ѝ архетип (Мамлеев 2014: 255). Всяка от „космологичните Русии“ има по своята същност руски характер, еднакъв с този на историческата Русия. Мамлеев употребява израза „**русопятская Россия**“, а „русопятский“ освен като синоним на „русофилский“ може да съдържа шовинистки и националистични конотации. Въплъщение на Вечната Русия или руската душа за Мамлеев е преди всичко великият руски народ, при което всеки отделен руснак трябва да приема другите руснаци не само като свои сънародници, а преди всичко като вечни спътници из Вечната Русия, като метафизически братя и сестри (Мамлеев 2014: 298).

Такава е и случайната среща на главния герой Павел с тайнственото момиче в романа „Блуждаещо време“ („Блуждающее время“, 2001):

Девушка смотрела на них и загадочно улыбалась. Ее губы что-то прошептали. Павлу показалось: «Ничего не бойтесь.» Он махнул ей рукой, поезд тронулся, и Павел с ужасом осознал, что больше никогда ее не увидит. Она, его соотечественница (**как это много значит**), могла бы легко рассказать ему все. Но она унеслась в пространство, в дремучие бесконечные, но родные леса.

(Мамлеев 2001: 186)

Романът „Блуждаещо време“ също съдържа алюзии за теософичната природа на Вечната Русия, а историческата Русия се възприема не само като държава, но и като метафизическа категория, която със своето естество се доближава до висшата онтологична същност на Бога. За героите на романа „Блуждаещо време“:

Россия – на самом деле великий параллельный мир, и он относится не только к нашей планете. И только одна ее небольшая часть –

здесь, где мы теперь, Россия – не просто страна, она неизмеримо больше.

(Мамлеев 2001: 202)

Метафизически национализъм

Русия като огромно паралелно пространство е всъщност автохтонна цивилизация с тайнствено метафизическо послание. За Мамлеев, Дугин и други тя заема в света изключително важно място, което е основният аргумент за появата на т.нар. метафизически национализъм, което впрочем Мамлеев с охота признава:

[...] мы приходим к неизбежному выводу о присутствии в России глубинного и мощного течения – метафизического патриотизма или даже метафизического национализма [...].

(Мамлеев 2014: 278)

Особената роля на Русия и руския народ е аргументирана с трансцендентни категории, а подобна метафизична аргументация отпраща в известна степен към Достоевски, в чието творчество също отекват идеите на месианизма за предопределението и духовната избраност на руската нация. Бердяев също говори за безкрайната шир на Русия като за дело на Провидението, но същевременно той не се отнася снизходително към традициите на западния мистицизъм (Бердяев 2003: 196). Такова признание при Мамлеев липсва. Авторът на „Вечната Русия“ укорява западния материализъм, рационализъм и цялостната духовна изчерпаност на католицизма и протестантизма в езотеричните им форми и изцяло пренебрегва мистическите езотерични течения в западното мислене.

Потенциалната опасност на метафизическия национализъм е в това, че с него лесно може да се злоупотреби. Подобни метафизически импликации и съвсем абстрактни категории са добре познати от нацистката и фашистката идеология. Самият Мамлеев признава, че всички политически и социални аспекти отиват на заден план. Има ли в рамките на абстрактните псевдофилософски конструкти място за човека като индивид? Може ли такъв човек да запази достойнството и хуманните ценности като любов, свобода и стремеж към познание? Цитирайки „Вечната Русия“, ще разберем, че правата на личността за Юрий Мамлеев далеч не са от съществено значение:

Россия представляется для нас (после Бога) высшую и глубочайшую сверхценность, по сравнению с которой все политические, социальные и так называемые общечеловеческие предпочтения отступают на задний план.

(Мамлеев 2014: 302)

Русия като земно въплъщение на абстрактната Вечна Русия тук се явява фундаментална ценност, метафизическа цел, оправдаваща физическите средства. За да бъде историческата Русия достойна дъщеря на вечната си майка, Мамлеев формулира т.нар. национално-държавна идея, чиито основни императиви са мощна армия, образован и некорумпиран политически елит и контролиран от държавата капитализъм. Подобни акценти спорадично се срещат и в романа „Блуждаещо време“, където идеята за богоизбрания народ вече му придава ролята на бъдещ завоевател на света. Нека да цитираме отново този роман:

И даже потустороння беседа о трансцендентных глазах будущих завоевателей Земли как-то смягчалась дымом от самовара и пирогами. Даже кошка, и та пришла и разлеглась, как барыня, у самовара.

(Мамлеев 2001: 214)

Кои са бъдещите завоеватели на света? Съдейки по многобройните текстови основания, имаме основание да смятаме, че Юрий Мамлеев и Александър Дугин са привърженици на хиперборейските теории за полярния (руския) произход на арийските народи. Впрочем подобни теории (в които обаче главната роля принадлежи не на руснаците, а на арийските немци) са били изключително популярни и сред нацистките учени в рамките на научното общество „Аненербе“ от времето на Третия райх, за чийто инициатор се смята самият Хайнрих Химлер.

Метафизическият национализъм съдържа редица опасни внушения, които поражда следните въпроси:

- 1) Защо само и единствено руският език има свещена същност?
- 2) Защо освен Вечната Русия не се споменава за някаква вечна Франция или вечна Германия?
- 3) Обезпокояващ е и въпросът дали избраният от Прозрението свръхчовек от романа „Блуждаещо време“ има морални принципи? Или става дума по-скоро за формулирания от Дугин постмодерен интелектуалец, който е напълно освободен от етически и естетически корективи? (Дугин 2007: 71 – 72).

Обезпокояващи са акцентираното превъзходство на православното християнство, отказът от пансофизма (вечната философия) и презрението към европейската алтернативна духовност, на която младият Мамлеев преди е бил голям почитател. Ярка промяна ще открием и по линията езотеричен/екзотеричен. Вместо върху маргинализирани религиозни секти и течения – напр. скопеца¹ в романа „Скитащи мечки“ („Шатуны“, 1966), които притежават по-скоро езотеричен характер, при късния Мамлеев е акцентирано върху екзотеричното православие, което е представено като духовна и политическа крепост на руската самобитност.

Следует подчеркнуть абсолютную необходимость сохранения экзотерической стороны религии со всеми её ритуалами и т.д.

(Мамлеев 2014: 128)

Мамлеев се отнася снизходително към всички руски философи, чието философско и религиозно мислене съдържа стремеж към универсалното, наднационалното и общочовешкото. Затова Мамлеев отрича философията на Владимир Соловьев, който игнорира национализма и всякакви представи за духовното предимство на Русия пред Запада („убогие попытки эпигона средневековой философии Владимира Соловьева“, Мамлеев 2014: 105).

Литературният и философският канон на Мамлеев са строго селективни. Основна роля в него заема националистическият дискурс в противовес на универсалния хуманизъм на Соловьев. Един от героите на романа „Блуждаещо време“ – Орлов, в интертекстуална алузия към Горки отбелязва:

Человек – это звучит смешно [...] – это ведь только стартовая площадка, чтоб взлететь в неведомое человеку и отрицающее его.

(Мамлеев 2001: 150)

Тук човекът е средство, ницшеанското въже, опънато между звяра и свръхчовека, и сякаш изпълнява ролята на инструмент, който може да се ползва и да се отхвърли (виж. метафизически оправдаемите убийства, извършвани от Фьодор Соннов в романа „Скитащи мечки“). Концепцията на Вечната Русия, основаваща се на максимата за священата същност на историческата Русия като избрана от Прозре-

¹ Скопец – привърженик на руска религиозна секта. – Б. а.

нието страна, в аксиологическата скала на Мамлеев игнорира универсалния хуманизъм.

Вместо заключение

Александър Хьолверт подхожда към творчеството на Мамлеев с оглед на общия постхуманистичен контекст на руския литературен постмодернизъм (Хьолверт 2015: 191). Но докато при другите постмодерни автори тези постхуманистични тенденции са регламентирани като литературна фикция и в повечето случаи този тип текстове имат предупредителен, превантивен и пародиен характер, при Мамлеев валидността на неговите романови светове разчита на псевдофилософска стратегия. Невъзможно е да се подхожда към романите му като към чисто литературна фикция, и то преди всичко с оглед на концепцията му за Вечната Русия като метафизично пространство, уникално и извънпоставено спрямо света: „это то, что может поставить Россию над миром, и если мир идет к гибели, то это не должно быть участью России“ (Мамлеев 2014: 280).

Когато Мамлеев говори за това, че околният свят, и то преди всичко Западът, вървят към гибел, той има предвид освен неговата духовна изчерпаност, още и консуматорския модел на капиталистическото общество. Пристрастяването на постиндустриалната епоха към консуматизма е според Мамлеев еднопосочен билет към ада. Като противовес на либералните стойности на свободния пазар и свободата на индивида Мамлеев приема „Третия път в икономиката“ на Александър Дугин² като съчетание на либералните принципи с тези на социализма и протекционизма (Дугин 2007: 206).

Единството на нацията в по-справедливо социално устройство трябва да бъде подкрепено от възраждането на идеокрацията, чиито обединяващи принципи са преди всичко държавата и нацията в цялата им свещена тайнственост. На заден план отиват не само икономическите проблеми, но и авторитарната политическа ориентация, и то всичко в полза на метафизически оправдаеми категории, като напр. „Вечната Русия“, „руската душа“ или „НГИ (национально-государственная идеология)“. Впрочем подобни тенденции са добре познати от националсоциализма или от егалитарните националисти-

² Александър Дугин в своята книга „Геополитика на постмодерното“ („Геополитика постмодерна“, 2007) оперира с теоретичните възгледи на немския икономист Фридрих Лист – почитател на икономически автаркизъм. – Б. а.

чески ориентирани и корпоративистки моделирани режими от фашистки тип.

Социална ориентация, несомнено, сгладит классовые противоречия, а характер образования и воспитания, направленный на духовные и нравственные ценности, на человечность и патриотизм, сможет в какой-то мере объединить классы.

(Мамлеев 2014: 332)

Конструирани от Мамлеев категории (Вечната Русия, руската душа) са лишени от каквато и да е рационална основа, те дори надхвърлят рационалните и критичните критерии на философията и придобиват характеристики на чисто теософична спекулация. Като разглеждаме късните текстове на Мамлеев в актуалния геополитически контекст, книгата „Вечната Русия“ се явява евтин националистичен памфлет, пълен с антизападен идеологически патос, който нараства пропорционално с влошаването на взаимоотношенията между Путиновата Русия и държавите от НАТО. Впрочем второто издание на книгата неслучайно е от 2014 г. – година след избухването на конфликта в Източна Украйна, когато имперската концепция за единството на източните славянски народи започва осезаемо да се разпада.

Наконец, русский патриотизм неразрывно связан с идеей общеславянского единства, тем более восточнославянского, славянства всея Руси, [...] оно легко может стать добычей всяких стервятников и погибнуть.

(Мамлеев 2014: 280)

Очевидно е, че авторът има предвид Беларус и Украйна, и то преди всичко Киев като историческа люлка на руската държавност. Ако Русия не успее да запази руската си уникалност, няма да може да конкурира голямата шахматна дъска на съвременния свят, откъдето идва Мамлеевото противопоставяне срещу отварянето на Русия към западния капитал. Сякаш се възражда традиционният руски месианизъм, в който този път Русия придобива образ на духовна крепост срещу универсалното зло на либералния глобализъм и униполярния свят:

Если историческая Россия не сможет сама активно защищать себя, свое высшее предназначение и свою самобытность, свою русскость от ударов истории, судьбы, дьявола, если она не сможет быть той, которая Она есть в своей глубине, возможен крах, катастрофа [...].

(Мамлеев 2014: 263)

Или:

Новая экономика как код планетарной глобализации есть воплощение мирового зла, которое и есть духовный антихрист.

(Дугин 2007: 226)

Глобалният капитализъм е възприеман от Мамлеев и Дугин като истинска опасност за Русия, т.нар. нова икономика (New economy) и икономическата глобализация са отъждествявани с онтологично зло, с антихрист. Образно казано, само могъща руска империя начело с всемогъщ „государь“ и непроницаема стена на западната граница (какви-то представя Владимир Сорокин в „Денят на телохранителя“) могат да предпазят Свещената Русия като историческо възплъщение на Вечната Русия. Опасната страна във възгледите на Мамлеев и Дугин е именно в това, че и двамата са склонни да пожертват хуманизма в името на привидно по-висши метафизически цели, които се намират отвъд пределите на човешкото (Хьолверт 2015: 210).

ЛИТЕРАТУРА

Бердяев 2003: Berd'ajev, N. A. *Ruská idea. Základní otázky ruského myšlení 19. a počátku 20. století*. Praha: OIKOYMENH, 2003.

Дугин 2007: Дугин, А. *Геополитика постмодерна. Времена новых империй. Очерки геополитики XXI века*. [Dugin, A. Geopolitika postmoderna. Vremena novyh imperiy. Oчерки геополитики XXI века.] Санкт-Петербург: Амфора, 2007.

Мамлеев 2014: Мамлеев, Ю. *Россия вечная*. [Mamleev, Y. Rossiya vechnaya.] Москва: Эксмо, 2014.

Мамлеев 2001: Мамлеев, Ю. *Блуждающее время*. [Mamleev, Y. Bluzhdayushee vremya.] Санкт-Петербург: Лимбус Пресс, 2001.

Хьолверт 2015: Höllwerth, A. V impériu „posthumanismu“? Zamyšlení nad četbou románů Vladimira Sorokina Ljod a Deň opričnika: Konec sovětské ideokracie a specifika postmoderního prožívání světa v Rusku. // H. Ulbrechtová (ed.). *Ruské imperiální myšlení v historii, literatuře a umění: Tradice a transformace*. Praha: Slovanský ústav AV ČR v.v.i., 2015, 191 – 210.